

UDK 82:005.44

Marko Juvan

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede

marko.juvan@zrc-sazu.si

POSVETNOST SVETOVNE LITERATURE IN NJENI SVETOVI¹

Članek predlaga obravnavo svetovne literature v »sekularni« perspektivi, tj. kot neena-kopravni svetovni-sistem, ki pogojuje transkulturno in translingvistično semiozo literarnih svetov. Literarni svetovni-sistem, ki izhaja iz sodobnega svetovnega-sistema kapitalizma in se nanj odziva, kanalizira medliterarno izmenjavo na način, ki je homologen ekonomski ne-enakosti med centri, zmožnimi kopičenja presežne vrednosti, in obrobji, ki zagotavljajo trg, delovno silo in vire za blago, ki ga centri proizvajajo ali distribuirajo.

Ključne besede: globalizacija, svetovna literatura, besedilni svet, svetovljenje

The article proposes to treat world literature from a “secular” perspective—i.e., as an unequal world-system that conditions a transcultural and translinguistic semiosis of literary worlds. The literary world-system, which arises from and is dependent on and responsive to the modern world-system of capitalism, channels interliterary exchange in a way that is homologous to the economic inequality between centers, which are capable of accumulating surplus value, and peripheries, which provide the market, labor, and resources for goods produced or distributed by centers.

Keywords: globalization, world literature, textual world, worlding

1 Globalizacija in svetovna literatura: posvetna teorija

Nedavni svetovni prerod pojma svetovna literatura bi Edward Said (1983: 226–47) imel za primer »potujoče teorije«, ki je obenem »posvetna« (*worldly*), tj. odvisna od okoliščin svojega nastanka ali delovanja. Kljub težnji po splošnosti se vsaka teorija s potjo v druge kraje ali čase spreminja. Takšna potovanja sicer lahko razvedenijo izvorne ideje,² vendar pa »noben sistem ali teorija ne izčrpa situacije, iz katere izide ali v katero se prenese« (Said 1983: 239, 241, 242). Česar teorija ne more izčrpati, čaka na drugo teorijo. Novejša sprememba posvetnega konteksta, po kateri v slehernem kraju zaslutimo celoten svet, je privedla do teorij globalizacije.

V teorijah ni večjih razhajanj o značilnostih globalizacije, kot so svetovni pretok kapitala, blaga, ljudi in informacij, prevlada multinacionalk nad nacionalno državo, špekulativnost financ, komunikacijska zgoznitev časa in prostora, vzpon kozmopolitskih

---

¹ Članek je rezultat temeljnega raziskovalnega programa *Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave* (P6-0024), ki ga financira ARRS.

² Njegov primer je Lucien Goldmann, ki si je leta 1955 prilagodil koncepte iz Lukáćeve *Zgodovine in razredne zavesti* iz leta 1923. Goldmann naj bi »iz teorije odstranil vsajjniško vlogo«, in Lukáćevo kompleksno argumentacijo »spremenil v preprosto teorijo odseva« (Said 1983: 235, 239).

velemest in spajanje lokalnih kulturnih vzorcev z globalnimi. Toda vrednotenje in periodizacija tega procesa ostajata sporna.³ Neoliberalci globalizacijo hvalijo zaradi trumfa dereguliranega trga, ekstaze mreženja, svobodne gospodarske pobude in prožnosti naddržavne proizvodnje. Levičarji kritizirajo njeno uničevalnost – dramatično socialno neenakost, opustošenje okolja, neoliberalno demontažo demokracije in države blaginje ter atomizacijo družbe. Medtem ko nekateri dvomijo, da globalizacija kot ekonomska resničnost sploh obstaja (Wallerstein), jo drugi umeščajo v pozni kapitalizem, tretji v celotni novi vek (Amin), četrti pa njen obseg razširijo na tisočletje ali več, kolikor naj bi obstajali svetovni sistemi (Frank, Gills, Abu Lughod).⁴

Tako kakor drugi zgodovinski koncepti, je pojem globalizacija primeren predvsem za analizo dobe, ki ga je za svoje samorazumevanje sama ustvarila. Beseda »globalizacija«, znana sicer že v tridesetih letih 20. stoletja, se je za oznako transnacionalne stopnje svetovnega kapitalizma začela uporabljati v osemdesetih letih in se mahoma razširila (prim. Gupta 2009: 3–10). V perspektivi Saidove »posvetnosti« med posledicami globalizacije v literarni vedi izstopa prerod Goethejeve ideje svetovne literature. Suman Gupta (2009: 123–48) ga obravnava med »notranjimi« in »zunanji« vplivi globalizacije na literaturo in literarno vedo. Podobno kakor književnost poznega kapitalizma tematizira globalizacijo in antiglobalistični upor v besedilnih svetovih (npr. De Lillov roman *Cosmopolis*), se pod pritiskom istega procesa spreminja tudi »notranjost« literarne vede, njen predmet in metode. S tem da literarna stroka Goethejevo idejo aktualizira kot predpodobo današnjega mednarodnega obtoka, prekoračevanja jezikovnih in državnih mej, kozmopolitskega mreženja in medkulturnega razumevanja, prikaže književnost, svoj spoznavni predmet, kot eminentno globalen pojav, sebe pa kot pristop, uglašen s trendom razprav o globalizaciji. Globalizacija je v družboslovju in humanistiki opogumila t. i. postnacionalno paradigmo, ki presega narod kot enoto analize, značilno za tradicijo metodološkega nacionalizma.

Nič manj globalizacija na življenje literarne vede ne pritiska »od zunaj«. Poblagovljenje znanja in posledično povpraševanje po novih intelektualnih izdelkih vodi k nizu sprememb (t. i. obratov) v pristopu k literaturi. Stroka je Goethejevo *Weltliteratur* tako uporabila s pričakovanjem, da bo dvignila vrednost delnic svojega spoznavnega predmeta. Književnosti, ki je zaradi globalizacije izgubila vloge narodnega simbola, moralnega tribunala in merila omikanosti, je literarna veda prav z izpostavitvijo njene globalnosti poskusila ponovno pripisati osrednji pomen.

Konjunktura mednarodne diskusije o svetovni literaturi pa v obdobju globalizacije ni prva. Ta tema zaokroži, kadar se v kapitalizmu pojavi kaka kriza ali prelom (prim. Juvan 2012: 34–35; 48–50; Habjan 2019). Goethe je idejo, ki sta jo pred njim navrgla August Ludwig Schlözer in Christoph Martin Wieland, lansiral med evropske kozmopolite v dobi restavracije, po vojaški ekspanziji Napoleonovega republikanizma. V *Komunističnem manifestu* sta jo v revolucionarnem letu 1848 oživila Marx in Engels,

³ Sledeči oris teorij globalizacije se opira na: Connel in Marsh 2011; Gunn 2001; Gupta 2009; Jameson in Miyoshi 1998; Robinson 2006, 2007; Saussy 2006.

⁴ O globalizaciji in svetovnih sistemih glej Frank in Gills 1992, 1993; Dussel 1998; Jameson 2009: 435–38.

po hudi ekonomski depresiji in drugi svetovni vojni se ji je idealistično posvetil Fritz Strich. Po terorističnem napadu na Svetovni trgovinski center (11. septembra 2001) se diskurz o svetovni literaturi širi zlasti iz ZDA, ki zaton svoje svetovne prevlade v literarni vedi kompenzira s poskusom nove univerzalizacije zahodnega razumevanja sveta in književnosti.

Glede na opisani »posvetni« kontekst literarne vede – če se vrnemo k Saidovemu izrazju – ne preseneča, da je tudi »potujoča teorija« svetovne literature med potovanjem razkrila, kako lokacijsko občutljiva je. Angloameriški akademski svet s svojo založniško industrijo se predstavlja kot pionir razpravljanja o tej temi. Tisti, ki se tematike lotevajo z obrobnega položaja ali pa nastopajo v imenu zastopanih, poskušajo zahodno hegemonijo obiti z zagovori enakovrednosti literatur sveta.⁵ Vidnejše teorije svetovne literature naj bi po njihovem samo prispevale k prevladi kulturnega modela modernosti, s katerim je Zahod osvojil druge dele Zemlje. Zahodni centrizem prepoznavajo v globalni angleščini kot vodilnem jeziku mednarodnega kroženja umetnin iz preostalega sveta in njihove kritiško-medijske konsekracije. Isti očitek leti na posploševanje ideologije o estetskem, kakršna se je izoblikovala v Evropi od konca 18. stoletja, ne ustreza pa besedilom iz bistveno drugačnih kultur (npr. izročilo afriškega ustnega slovstva); podobno kolonialno deluje t. i. evrokronologija, tj. zaporedje obdobji po zahodnem vzoru, ki spregleda soobstoj drugačnih časovnosti. Pristopi, ki neenakost svetovnih literatur zanikajo, minimizirajo ali nadomeščajo s fetiši, spominjajo na freudovsko zanikanje (*Verneinung*; Freud 1987: 405–11). Multikulturalizem, postmoderni pantekstualizem in liberalno svetovljanstvo prepričujejo, da se besedila prosto gibljejo med jeziki in okolji ter dekonstruirajo hierarhije moči, tako da jim je mogoče pripisati svetovni pomen ne glede na njihov izvor, pritiske ekonomsko-političnega sistema ali založniške industrije.

Namesto da bi se še naprej oklepale obrambnega mehanizma zanikanja, raziskave svetovne literature potrebujejo sekularizacijo. Pretrgati je treba s preostanki romantične estetske ideologije, ki umetnine ocenjuje glede na stopnjo njihove izvornosti, in se raje osredotočiti na globalne pogoje literarne produkcije in posredovanja.

Kot je znano, je Said predlagal »sekularno kritištvo« (*secular criticism*) kot protistrup formalističnemu in estetskemu idealizmu od novega kritištva do dekonstrukcionizma. Po Saidu so besedila »posvetna, [...] del družbenega sveta, človeškega življenja in seveda zgodovinskih trenutkov, v katerih se nahajajo in jih razlagajo« (Said 1983: 4). Za Saيدا so besedila posvetna, ker njihova navidezna estetska avtonomija in domišljija prebivata v svetu. S svojima načinoma proizvodnje in potrošnje so literarna dela prizorišča zgodovinsko-kulturnih silnic, ki oživljajo tudi njihov kontekst. Literarni svetovi se odzivajo na dejanski svet in vanj posegajo.

Saidov predlog sekularne kritike je že sam pozen primer sekularizacije. V meščanski družbi je literatura odigrala vlogo sekularne religije, sekularna kritična zavest pa jo vrača v običajno življenje. To je ključno tudi za svetovno literaturo (prim. Arac 2012) zaradi univerzalističnih, idealističnih, esteticističnih in kanoničnih prizvokov,

⁵ Tu povzemam argumente, o katerih podrobneje razpravljam v Juvan 2019a: 17–18, 61–80.

ki jih ima ta pojem že od začetka. Gayatri Spivak (2003), Wai Chee Dimock (2006) in Emily Apter (2013) so sicer neizogibne reference kritikov zahodnega kanona svetovne literature; pod fasado občečloveškega razkrivajo »provincialno« zahodnjaške predstave o besedni umetnosti. Toda tudi te teoretičarke se hiperkanonu izognejo retorično. V imenu pravičnosti obstoječe stanje razlagajo s konceptualnimi metaforami iz naravoslovja (npr. »planetarnost«, »globoki čas«). S tem potrjujejo pripadnost »militantno idealističnemu transcendentalizmu, ki v literaturi slavi njene civilizacijske [...] zmožnosti [...] navkljub mejam [...] kakršnega koli dejansko obstoječega družbenega reda« (Deckard idr. 2015: 42)

Romantični tradiciji tekstualnega idealizma, ki sega do postmodernizma in poststrukturalizma, sta se uprla Pascale Casanova (z osredotočenjem na globalno neenakost v porazdelitvi simbolnega kapitala) in Franco Moretti z navezavo na ekonomsko zgodovino in korpusni, svetovno-sistemski pristop. Okoli leta 2000 sta utrla pot sekularizaciji svetovne literature in zato naletela na silovit odpor. V nadaljevanju bom sledil njunim izhodiščem, ki jih je nadgradil raziskovalni kolektiv iz Warwicka s teorijo kombiniranega in neenakomernega razvoja, pa tudi novejšemu preučevanju sveta literature kot omrežja ustanov in družbenih praks, vpletenih v mednarodni kulturni trg – npr. Gisèle Sapiro (2016), Sarah Brouillette (2016) ter Stefan Helgesson in Pieter Vermeulen (2016).

2 Posvetnost svetovne literature

Immanuel Wallerstein, ki je navdihnil Morettijev sekularni prelom v razumevanju svetovne literature, je novoveški kapitalistični način proizvodnje, mogoč le na meddržavni ravni, opredelil s konceptom svetovnega sistema (Wallerstein 2006: 24–28, 33–80). Tak sistem je svoj svet, ker je avtopoetičen (se sam uravnava in razvija) in ima strukturo, zgodovino in funkcijo.⁶ Čeprav Wallerstein poudarja, da je kapitalistično gospodarstvo meddržavno, a ne zajema celotne Zemlje, je svetovni-sistem dejansko osvojil skoraj celoten planet in vsa družbena področja. Zgodovina kolonializma, imperializma, globalizacije in komodifikacije intelektualne proizvodnje dokazujejo njegovo ekspanzivno težnjo.⁷ Ekspanzivnost svetovnega-sistema se ne ustavi niti pri literaturi.

Stoletni medkulturni tokovi so v starejšem, predmodernem slovstvu oblikovali »prvo' *Weltliteratur*«, kot ji pravi Franco Moretti (2013: 134–35). Morettijeva »druga' *Weltliteratur*« pa se je začela razvijati šele v industrijskem kapitalizmu svetovnega-sistema, zato je odvisna od tiska, založništva in mednarodnega knjižnega trga. Podlago

⁶ Glede na Wallersteinovo vztrajanje, da je *world-system* »sistem, ki je svet«, ni pa »sistem sveta«, saj je zvečine »obsegal območje, manjše od vsega planeta« (Wallerstein 2006: 137), bi bil od uveljavljenega prevedka *svetovni-sistem* primernejši *sistem-svet* (sistema-sveta itn.). Prim. poljski prevod *Analiza systemów-światów*. Ne glede na to se držim uveljavljene slovenske rešitve. – Wallersteinov koncept sveta-sistema, ki je izšel iz ekonomske zgodovine, nima genetičnih zvez z Luhmannovim ali Schmidtovim pojmovanjem sistema, ki sta se uveljavila tudi v literarni vedi na Slovenskem (prim. Dovič 2004; Perenič 2010) in se v glavnem nanašata na teoretsko obravnavo posamezne družbe, v literarni vedi konkretno na določeno (nacionalno) literaturo.

⁷ Zato bi bila zanj primerna ne le oznaka »sistem-svet« (*world-system*), temveč tudi »svetovni sistem« (*world system*) (Deckard idr. 2015: 8).

za moderno svetovno literaturo je v 18. in 19. stoletju ustvaril svetovni-sistem, ki se je zaradi notranje težnje po neprestani kapitalski rasti moral širiti po svetu. V tem je bistveno drugačen od starejših svetovnih sistemov. V vsakem gospodarskem ciklu prevlada eno jedro, ki določa mednarodno delitev dela in z izkoriščanjem obrobij kopiči presežno vrednost.

Položaj literature v svetovnem-sistemu terja teoretski premislek. Po Morettijeви domnevi je svetovni literarni sistem ekonomskemu analogen, ker je strukturno prav tako »en in neenak« (Moretti 2011: 9): njegovi centri v svet izvažajo, kar so ustvarili, prevedli ali predelali, periferije pa praviloma to blago z zamudo uvažajo in kompromisno spajajo z domačimi perspektivami in temami (Moretti 2011: 5–40; 2013: 121–35). Pascale Casanova, ki je že pred Morettijem vpeljala opozicijo center vs. periferija, a jo razložila prek Bourdieujevega koncepta literarnega polja, je zagovarjala relativno estetsko avtonomijo medliterarnih bojev, njihovo ločenost od političnih in nacionalnih interesov (Casanova 2007: 39, 86). Teorija Casanove o avtonomiji mednarodnega literarno-estetskega tekmovanja ne upošteva elementa trga, Moretti pa postulira odvisnost literarnega sistema od ekonomskega oziroma vdor tržnih mehanizmov v estetsko sfero. Raziskovalna skupina iz Warwicka teoretsko domisli Morettijevo analogijo in z analizo dokaže, da je svetovna literatura v resnici »literatura moderne kapitalistične svetovnega-sistema« (Deckard idr. 2015: 159). Skupina trdi, da je kapitalizem »substrat svetovne literature«, modernost pa tvori njen »predmet in obliko – modernost je tisto, kar svetovna literatura indeksira ali 'o čemer' je, in kar daje svetovni literaturi razlikovalne formalne značilnosti.« (159) Kapitalizem lahko razumemo kot »substrat« literarnega svetovnega-sistema z vidika ekonomsko določenih položajev literarnih proizvajalcev in konzumentov, med katerimi na podlagi mednarodnega avtorskega prava posreduje nacionalno in multinacionalno založništvo kot panoga na preseku med globalnim trgov in nacionalnimi kulturnimi politikami (te so že same materializacija rezidualnega kulturnega nacionalizma meščanskega dolgega 19. stoletja). Modernost kapitalizma daje literaturi, ki pride v svetovni obtok, »predmet in obliko« prek značilnih tem, kot so družbeni vzpon posameznika, alienacija, razredna nasprotja, industrija, tehnika, kolonialna razmerja, svetovni vojaški spopadi, destabilizacija subjekta ipd. Modernost se kaže še prek dinamičnih, nestabilnih literarnih form, med katerimi so personalna pripoved, tok zavesti, fragment, montaža ali literarno večjezičje.

S teh izhodišč skupina iz Warwicka razmerje med ekonomskim in estetskim redom pojasni s teorijo Leva Trockega o »kombiniranem in neenakomernem razvoju« (Deckard idr. 2015: 17–22, 49–56). Do razlike med naprednimi estetskimi težnjami metropol in zaostalostjo obrobij prihaja zaradi težnje svetovnega-sistema po neomejeni rasti, ki temelji na protislovju med razvitimi jedrnimi gospodarstvi in nerazvitimi družbami roba. Kapitalistična moderna izkorišča vire in tržišča manj razvitih obrobij, s tem da jih sili k modernejšem gospodarstvu. Kar je posledično videti kot obrobno privzemanje umetniških novot iz središč in njihovo spajanje z domačimi, starejšimi oblikami in temami, ni estetska neenakovrednost, temveč izraz systemske neenakosti na področjih politike, ekonomije, medijev in kulturnih institucij.

V odgovor na kritike opozicije med središčem in obrobjem je treba poudariti, da je omenjena razlika strukturna; ne pomeni neenake umetniške vrednosti, določene s stopnjo izvornosti. Moretti (2011, 2013), Casanova (2007) in avtorji zbornika *Institutions of World Literature* (Helgesson in Vermeulen 2016) so razložili, da je začasna svetovnosistemska prevlada posamezne literature posledica njene razvite založniške infrastrukture, množice literarnih proizvajalcev in potrošnikov, mednarodne rabe njenega jezika in priznanega prestiža njene tradicije. Omenjene materializacije kulturne moči, zaradi katere jedrna literatura lahko izvaža svoje izdelke, so pretvorba ekonomskega in političnega kapitala njene družbene sredine. Domovine svetovnih jezikov in svetovnih literarnih metropol so (bile) praviloma imperiji. Koncentracija kapitala v imperialni prestolnici je omogočila gospodarsko rast države ter pospešila njen razvoj in inovacije na vseh področjih. Kot globalna vozlišča socialnega mreženja in intelektualnega obtoka imperialne metropole razširjajo umetniške proizvode, ki jih uvažajo, predelajo ali izdelajo iz bogastva svojih domačih virov. Privabljajo ustvarjalce z obrobij in njihove izdelke uporabljajo kot surovino za estetsko dodano vrednost s pečatom svoje »blagovne znamke«.

Če povzamem: literarni svetovni-sistem, ki izhaja iz modernega svetovnega-sistema kapitalizma, od njega pa je tudi odvisen in se nanj odziva, kanalizira medliterarno izmenjavo prek ekonomske neenakosti med centri, zmožnimi kopičenja presežne vrednosti, in obrobji, ki omogočajo globalno prevlado centrov, tako da jim zagotovijo tržišče, poceni delovno silo in surovine za blago, ki ga centri proizvajajo ali distribu-irajo. Z vidika Saidovega pojma posvetnosti se v svetovni literaturi pokaže pomen njene infrastrukture, »materialne baze«.⁸ Po sistemski teoriji Siegfrieda J. Schmidta (1980) literarne sisteme tvorijo akterji in mediji, vpleteni v proizvodnjo, posredovanje, sprejem in obdelavo literarnih besedil.⁹ Literarni svetovni-sistem je okrepil vlogo posredovanja, da je omogočil globalno razširjanje, prodajo in potrošnje besedil. Odvisen je od prevajanja, mednarodnega avtorskega prava in založniških multinacionalk. Te kot vmesnik med ekonomskim, jezikovnim in literarnim redom v veliki meri določajo dostop besedil iz posameznih literarnih sistemov do svetovnega prostora.

»Nadstavba« svetovne literature, če uporabim marksistično vulgato, obsega medjezi-kovno semiozo literarnih besedil (tj. prevode, vplive, citatnost, predelave, kritiko, dida-ktiko) in metarefleksijo samega literarnega svetovnega-sistema. Goethe je z *Weltliteratur* vpeljal ta metadiskurz, njegove konjunktore pa sledijo ciklom svetovnega kapitalizma od industrijske revolucije do današnje krize globalizacije (podrobneje v Juvan 2019a: 7, 25–27). Literarni svetovni-sistem pogojuje transkulturno in transjezikovno semiozo

⁸ O kompleksnosti marksističnega binoma baza/nadstavba gl. npr. Althusser 1969: 87–128; Williams 1977: 75–82.

⁹ Drugače od polisistemske teorije Itamarja Even-Zoharja Schmidtova empirično-sistemska smer v novejših razpravah o svetovni literaturi ni imela vidnega odmeva. Čeprav je Wallersteinovo in Morettijevo pojmovanje sistema dialektično-materialistično, s tem pa epistemološko inkomenzurabilno s Schmidtovim konstruktivističnim neopozitivizmom, sta Schmidtova shema literarne komunikacije in sistemsko razumevanje avtopoetičnosti produktivni izhodišči za razlago razmerij med nacionalnim in svetovnim literarnim procesom (več o tem gl. Juvan 2012).

literarnih svetov. S svojo infra- in superstrukturo postavlja meje univerzalnosti, ki se pripisuje delom svetovnega hiperkanona.

3 Svetovi svetovne literature

Eric Hayot (2012a: 40) teoretikom svetovne književnosti očita, da so zanemarili pojem sveta. Pomeni samostalnika *svet* tvorijo štiri pojmovne sklope, iz katerih lahko izpeljemo koncepte, relevantne za preučevanje svetovnosti literature. Prvi sklop je prostorski in ontološki: meri na Zemljo z vsem, kar na njej obstaja. Drugi je družbeno-zgodovinski: meri na skupnosti z enakim izkustvom (npr. srednjeveški, proletarski ali akademski svet). Tretji je konceptualno-epistemični: nanaša se na določen razred pojavov (npr. svet športa, svet igrač, sanjski svet). Četrty, eksistencialni sklop semantike besede *svet* govori o celovitosti posameznikovega obstoja (*Dasein*; npr. moj svet). Skupno vsem pomenskim skupinam je predstava o svetu kot totaliteti med seboj povezanih entitet.

Če naštete običajne pomene prilagodimo teoriji literature, se odpre več opcij. Pojem sveta kot zemeljskega okolja literature je podlaga »ekologije svetovne literature« Alexandra Beecrofta (2015); okolje literature obsega razvitost jezika, geografijo (relief, podnebje itn.), demografijo, politične strukture, proizvodne načine ter ideologije in verovanja. Prostorski vidiki pojma svet so neločljivi od družbeno-zgodovinskega pomenskega sklopa, saj literatura vzpostavlja virtualno skupnost. V primeru nacionalne literature govorimo o zamišljenih skupnostih narodov (Anderson 1998). Po analogiji naj bi svetovna literatura vzpostavila zamišljeno skupnost človeštva in univerzalnega humanizma, a dejansko gre za zahodnjaško predstavo, ki jo vzdržuje »literarna republika« kozmopolitov od Goetheja naprej (Buescu 2012; Juvan 2012: 67–69).

Literarni diskurz vzpostavlja svoj svet še v epistemičnem pomenu. Casanova je s pretvorbo prostorske metafore v koncept poskusila premostiti vrzel med notranjim in zunanjim pristopom. Domneva, da obstaja

posredniški prostor [...] med literaturo in svetom: vzporedno ozemlje, razmeroma avtonomno glede na politično domeno in posledično namenjeno vprašanjem, razpravam in inovacijam specifično literarne narave. Tu se v skladu z literarno logiko in v literarnih oblikah prelamljajo, ošibijo, deformirajo ali preoblikujejo boji vseh vrst – politični, družbeni, nacionalni, spolni, etnični. (Casanova 2005: 71–72)

Vendar Casanova ni pojasnila, zakaj je »svetovni literarni prostor« le »razmeroma neodvisen od političnih in jezikovnih meja« (Casanova 2005: 72; poudarek dodan). Literatura ima lahko svoj »trg, na katerem se trguje z netržnimi vrednostmi« (72), vendar je ta trg prek ekonomike posredništva vpet v kapitalistični proizvodni način.

Iz epistemskega in eksistencialnega pomena besede *svet* izhajajo koncept besedilnega sveta, predmet besediloslovja in teorije (prim. Juvan 2006: 125–26, 224–25). Besedilni svet, ki ga zasnuje koherentno zaporedje izjav, reprezentira prostorsko-časovno totaliteto na ozadju priklicanega modela zunajbesedilnega sveta. Neločljiv je od jezikovnih oblik, kot so pripovedovanje, opisovanje ali dialog. Po Hayotu je estetski svet

diegetična totaliteta, sestavljena iz vsote vidikov posameznega besedila ali njegovega dela; razporejena je v strukturo ali sistem, ki velja za celoto. [...]. Zadošča, da omenjena enotnost izhaja iz notranje reprezentacijske vsebine dela in s tem kot *formalni koncept* sodi k ureditvi vsebine dela, katerega formalni izraz je. [...] Estetski svetovi so [...] vedno v razmerju do živetelega sveta in teorija o njem [...]. (Hayot 2012a: 44–45)

Literarni svet lahko predstavi tudi globalni družbeni prostor. Besedila, kot so *Srce teme* Josepha Conrada, *Ebenovina* Ryszarda Kapuścińskiego, romani Alme Karlin, *Poslednji deseti bratje* Zorka Simčiča ali *Noč v Evropi* Polone Glavan, prikazujejo oddaljene kraje, tuje metropole, druge celine, eksotične pokrajine, usode izseljencev, mednarodne ljubezenske vezi in svetovne popotnike. Pripovedujejo o tujih ljudstvih in običajih, se posvečajo kronotopu poti in evocirajo brezmejna obzorja. Po drugi strani pa pisci predstavitev svojega okolja vpijejo v svet prek t. i. »povezanosti« (*connectedness*), tako da »so strukture [...] v diegezi (protagonist, prizorišče itd.) povezane z zunanostmi oziroma notranjostmi, ki jih ovijajo ali prebadajo« (Hayot 2012a: 75). Takšno povezanost priključijo motivi migrantov, uvoženega blaga, komunikacij in prostorov spomina, domišljije ali medbesedilnih evokacij; predstavljeni prostor se tako razplasti, pomnoži in teleskopira v druge prostore (prim. Juvan 2006: 234–58). Svoj diskurz lahko pisci posvetovijo tudi z večjezičnostjo, na primer James Joyce v *Finneganovem bdenju*.

Birgit Neumann je povezanost nedavno povzdignila v kriterij prave svetovne literature, češ da »svetovi svetovne literature [...] prevajajo med transkulturno povezanostjo in topografsko singularnostjo, med posamičnim in svetovljanskim« (Neumann 2018: 241–42). Njen zgled so sodobni romani, ki transkulturne relacije vpletejo v lokalnost, na primer roman trinidadskega pisatelja Samuela Selvona *The Lonely Londoners* (Samotni Londončani, 1956), posvečen karibskim priseljencem. Ti imajo britansko metropolo za središče sveta, a ostajajo odrinjeni vsak v svoj svet.

Medtem ko Selvon projicira obrobne prostore in jezike v metropolo, lirski poezija Srečka Kosovela planetarno perspektivo prepleta s kraji, ki so v primerjavi z Londonom obrobni. Poleg domačih prostorov Kosovel pesniško ponotranja kronotop mednarodne krize, ki zajema Indijo, Rusijo, Balkan in Ameriko. Kosovelovi literarni svetovi z uporabo drobcev citatov iz politike, znanosti, umetnosti in ekonomije mešajo lokalni občutek kraja z globalnimi prizorišči, zaznamovanimi z nasiljem kapitala, imperializmom, odmevi oktobrske revolucije, vzponom fašizma in propadanjem humane mednarodne ureditve. V svoji pesniški konstrukciji *Ljubljana spi* Kosovel križa lokalno in globalno. Namigne na komunikacije, ki premagujejo časovno-prostorske meje. Ljubezenski diskurz trči ob politične vizije, umetniške reminiscence obkrožijo svetopisemski imaginarij potopa, povečani detajli provincialnega mestnega življenja v Ljubljani se staknejo s panoramami propada zahodne civilizacije, medtem ko duhu malomestne kavarniške inercije nasprotuje zanos »novega človečanstva«¹⁰ s svojo osvobajajočo kaotičnostjo. Kosovelov modernistični kons tematizira moderni svet-sistem v dramatičnem spreminjanju:

¹⁰ To je ideja, ki jo je s svojim kozmopolitskim antikolonializmom navdihnil Rabindranath Tagore (prim. Jelnikar 2016).

V rdečem kaosu prihaja
 novo človečanstvo! Ljubljana spi.
 Evropa umira v rdeči luči.
 Vse telefonske zveze pretrgane.
 O, saj je brezžični!
 Slepí konj.
 [Tvoje oči kot da so iz
 italijanskih slik.]
 Iz rjavih zidov
 vstajajo beli stolpovi.
 Potop.
 Evropa stopa v grob.
 Prihajamo z orkanom.
 S strupenimi plini.
 [Tvoje ustne so kot jagoda.]
 Ljubljana spi.
 Konduktér na tramvaju spi,
 V kavarni Evropi
 čítajo Slovenski narod.
 Trkanje biljardnih krogel. (Kosovel 1974: 78)

Kosovelova pesem ilustrira opredelitev svetovne literature raziskovalcev iz Warwicka: je literarni proizvod kapitalističnega svetovnega sistema in obenem njegov fikcijski dokument, saj o njem govori. Pesniški svet presega sistemsko obrobje, v katerega je bil pesnik ujet. Kosovelovo svetovljansko obzorje in tagorejevski humanistični univerzalizem sta se oblikovala na podlagi informacij iz lokalnih vozlišč, priključenih na svetovno medijsko vezje (časopisi, knjižnice, revije, pogovori, razstave).¹¹ Prostori, priklicani iz svetovnega krogotoka medijsko posredovanih predstav, vstopajo v edinstveno perspektivo Kosovelovega besedila. Zakaj je Kosovel za zdaj svetoven po svojih besedilnih svetovih, ne pa po svoji svetovni navzočnosti, razloži koncept svetovljenja.

4 Svetovljenje

Martin Heidegger je umetniškemu delu pripisal svetotvornost (Heidegger 1967: 237–318). V nasprotju s prevladujočimi predmetno-prostorskimi predstavami o svetu je v *Izviru umetniškega dela* ta pojem zasnoval v časovnosti biti. Tvornost, ki je samostalnik svet ne označi, Heidegger poudari z novotvorjenko *svetoviti* (welten).¹² »Svet svetovi«, ker v njem bit skozi svojo zgodovino tvori celote osmišljajočih razmerij posamične eksistence (tubiti) z drugim bivajočim, rečmi, naravo, skupnostjo.¹³ Umetniško delo

¹¹ Knjižnice in »bibliomigracija« (Mani 2012) so na splošno heterotopije, prostori za druge prostore, priklicane iz del svetovne literature (prim. Nethersole 2012).

¹² Glagol »svetoviti«, ki se v 3. osebi ednine sprega kot »svetovi«, je primernejši od obstoječega slovenskega prevedka »svetúje«, saj ni tako dvoumen.

¹³ Heideggerjevo pojmovanje sveta je navdih Cheahove kritike teorij svetovne literature, oprtih na globalizacijo: svet zanj »ni zgolj prostorsko-zemljepisna entiteta, temveč tudi neprestani dinamični proces postajanja« (Cheah 2016: 42). Heideggerju je svet »totalni kontekst pomenljivih povezav, v katerem obstajamo z drugimi« (Cheah 2016: 97).

izkustvo totalitete sveta poustvari, ko pretrga z instrumentalnim razmerjem metafizičnega uma do bivajočega. Resnica bivajočega je »neskritost« (*alétheia*) tega, da bivajoče najprej je. Bistvo umetnosti je »samopostavljanje resnice bivajočega v delo« (Heidegger 1967: 260); umetniško delo »razpira bit bivajočega« (264):

Biti delo [Werksein, delovnost] pomeni: odpreti neki svet. [...] *Svet svetuje* [Welt weltet] in je bolj bivajoč kot tisto, kar je oprijemljivo in zaznavno, v čemer mislimo, da smo doma. Svet ni nikoli predmet, ki stoji pred nami in ga lahko opazujemo. Svet je zmeraj tisto nedpredmetno, kamor spadamo, dokler nas pota rojstva in smrti, blagoslova in prekletstva držijo pomaknjene v bit. (Heidegger 1967: 270)

Na Heideggerjevi sledi Pheng Cheah v umetnini prepozna »svetovljenje druge stopnje«, ki »ponazarja svetovljenje s tem, da iz njega ustvari svojo strukturo« (Cheah 2015: 129). V luči umetniškega razkritja biti se v razdvojenem odnosu do sveta – kot razpoložljive predmetnosti ali določujočega prostora bivanja – ustvari estetska zareza. Ta nakaže možnost zasnove drugačnega sveta, v Cheahovi predstavi očitno bolj harmoničnega in utemeljenega v etiki sobivanja.

Cheah prevladujočemu razumevanju svetovne literature kot obtoka očita, da zgolj odraža obstoječi globalni gospodarski red. V iskanju drugačne teorije sveta se opre na Heideggerja, Hannah Arendt, Jacquesa Derridaja in postkolonialne teoretike. Iz Heideggerjeve misli, da umetniško delo s svojo edinstveno strukturo, poustvarjajočo svetovljenje sveta, preseže instrumentalni razum modernosti in razkrije resnico biti, Cheah izpelje sklep, da ima tudi svetovna literatura presežno moč – zasnovati svet, osvobodeno podrejenosti in izkoriščanja. Cheah se zaveda, da je današnji Imperij daleč od tega ideala, a svoja velika pričakovanja izrazi heideggerjansko:

V sedanjih konjunkturi, v kateri je kapitalistična globalizacija zbudila dvom o izvedljivosti velikih teleologij o univerzalnem napredku človeštva k svobodi, je fenomenološka ideja svetovljenja [...] prepričljivejši način, kako razumeti normativno moč svetovne literature. [...] 'Literatura' razkriva in uresničuje to neizbrisno obljubo razpiranja drugačnih (*other*) svetov. (Cheah 2016: 97)

Heideggerjeva ideja svetovljenja, na katero se v iskanju enakopravnejše alternative globalni hegemoniji sklicujejo zagovorniki postkolonialne literature od Gayatri Spivak do Cheaha, pa izvira iz let 1935–36, obdobja njegovega sodelovanja z nacisti (Farias 1989: 239–45). Djelal Kadir opozori, da je »Heidegger raziskoval pojem svetovljenja na pragu potencialnega 'enovitega sveta' in 'novega svetovnega reda'«, ki ga je kmalu uresničil Tretji rajh (Kadir 2004: 6). Očitno je ustvarjalec harmonične ideje o *welten* – drugače od globalizma prežete z idilično, *völkisch* zlitostjo s podeželjem – trpel za občutkom podrejenosti, na sprevržen način primerljivim s tistim, ki danes iz bistveno drugačnih razlogov teži predstavnike svetovnega juga. Nemški nacizem je bil s svojim militantnim imperializmom vred izbruh tlečega manjvrednostnega kompleksa, ki so ga od romantike naprej v zgodovinsko razdrobljeni in decentralizirani Nemčiji, po 1918 ponížani poraženki »velike vojne«, napajale patološke primerjave s superiornostjo kolonialnih velesil. V takih razmerah se je radikalizirala ideologija, povzeta iz nemškega romantičnega nacionalizma (prim. Lovejoy 1941: 270–78).

Svetovne hegemonije gola reinterpretacija pojma sveta ne ogroža, četudi Heideggerjevo idejo pretopimo v osvobodilno orožje. Kljub temu Heideggerjev svet, ki svetovi, vsaj od osemdesetih let 20. stoletja navdihuje literarnovedne ugovore zahodnocentrični globalizaciji. Christian Moraru jih povzame s pojmi svet (*world*), Zemlja (*globe*) in planet (*planet*). V duhu postkolonialne kritike globalizma Moraru pledira za »planetarnost«, pojmovno metaforo, s katero Gayatri Spivak (2003) zagovarja vključevanje vseh jezikov in skupnosti (zlasti podrejenih) v primerjalno preučevanje književnosti. To mora biti etično odgovorno, večjezično, filološko natančno in humanistično odprto do drugosti in zemeljskega okolja. Ob predpostavki, da oblikovanje vsakega subjekta dolguje drugemu, Moraru svetovljenje književnosti tolmači s kulturno zadolženostjo. Prepričan je, da etika dolga prevrednoti pojave vpliva in medliterarne odvisnosti: »Planetarno usmerjena kulturna analiza je 'podrobni opis' [thick description] zadolženosti, ki stopa v ekumensko izdelavo izvirnosti.« (Moraru 2017: 130)¹⁴

Sekularno razumevanje svetovne literature kot obtoka, ki mu Cheah in drugi vneto ugovarjajo, konec koncev edino odgovori na vprašanje, ali in kako literarna besedila sploh postanejo dejavnik svetotvorja. Da bi fiktivski svetovi normativno sprožili spremembo, bi morali v dejanskem svetu vplivati na množice, razdeljene po razredu, rasi, narodnosti ali spolu. Literarna dela bi bilo treba spremeniti v revolucionarno ideologijo. Literatura je ideologiji s svojim estetskim učinkom in z imaginarnim razreševanjem protislovij sicer podvržena, po drugi strani pa jo predstavlja in razgalja; a pri tem sama ni ideologija (prim. Macherey 1980; Balibar in Macherey 1980). Zato se literarno svetovljenje v Cheajevem razumevanju izkaže za utvaro.

Dejanski svet je strukturiran tako, da blokira »normativno moč« literature in prepreči uresničitev lokalnih utopij. Strukturiran je kot svetovni-sistem. Nedavni zlom grške Syrize je pokazal, da sile svetovnega-sistema brž zatrejo celo politične alternative, ki lokalno zmagajo. Še težje je pri literarnem svetovljenju. Če se umetniška vizija drugačnega sveta pojavi v literaturi, katere sistemski položaj je obrobni, skoraj nima možnosti, da bi sprožila svetovne spremembe.

Prešernova *Zdravljica* (1844) je primer za humano vizijo sveta, nasprotno tedanjemu absolutizmu. V na videz nedolžen anakreontski okvir je vložena subverzivnost radikalnega razsvetljenstva, demokratičnega nacionalizma in svetovljanskega internacionalizma (prim. Paternu 1994: 213–15; 2009). Prešeren ideje francoske revolucije in miroljubnega sožitja narodov upesni z vidika nacionalne emancipacije Slovencev in drugih avstrijskih Slovanov. Možnost, da bi *Zdravljica* spremenila svet vsaj na ozemlju avstrijskega cesarstva, je poleg cenzure oviral obrobni položaj njenega jezika. Njen širši odmev je preprečevala še nerazvitost domačega literarnega sistema. Svetovna uveljavitev pesniškega svetovljenja, ki ga je ustvaril v Evropi tedaj skoraj neznan avtor, bi zahtevala prevode v vplivne jezike in podporo priznanih avtoritet. A to se ni zgodilo. Pot Prešernovih del v svet je bila težka in dolga (prim. Juvan 2016).

¹⁴ Morarjev hvalospev zadolženosti se zdi ciničen ali idealističen, če ga beremo na ozadju dolžniške ekonomije, orožja neoliberalne prevlade (prim. Graeber 2014; Stimilli 2014).

Sekularno razloži pojem svetovljenja tudi Kadir. Svetovno literaturo obravnava kot pojem in prakso, ki so ju interesno uvedli akterji v svojem odzivu na specifične družbenozgodovinske razmere. V ponapoleonski dobi je bil Goethejev klic k svetovni literaturi zamišljen kot vpeljava »svetovljanske agore, katere obetavni ekumenizem« bi literaturo zavaroval pred grozečim vdorom šovinizma (Kadir 2004: 5). Univerzalnost, ki jo pripisujejo svetovni literaturi, torej izhaja iz »univerzalizirajočega impulza« svetovljenja, kakor ga izvajajo Goetheju podobni svetovljanski pisatelji in komparativisti (Kadir 2004: 7). Hayot Kadirjev koncept razširi, tako da komparativistom in svetovljanskim piscem doda druge možne dejavnike svetovljenja:

Če bi svetovljenje imenovali postopek, bi bil to postopek orientacije ali umerjanja; svetoviti (osebo ali kraj) bi pomenilo, da ga umestimo »takega, kot je« glede na celoto, da mislimo celoto kot tisto, kar vključuje vase »na posodo«. Svetovljenje je [...] drža, s katero se človek simetrično prilagodi svoji vključenosti v celoto, ki mu ne pripada. Svetovljenje ustvarja svetove, ker izraža odnos dela do celote, pa tudi zato, ker si v tem govoru zamisli (ali poustvari) celoto, ki se odpira delu. (Hayot 2012b: 228)

Če posplošimo: akterji posameznega literarnega polja prek dejanj in besedil svetovljenja dojemajo mednarodni literarni promet in univerzalni estetski prostor ter si zamišljajo svoj položaj v njem. S svetovljenjem svojo nacionalno literarno ekologijo spenjajo z globalno literarno ekologijo in jo ob njej presojujejo (Beecroft 2015: 195–299). Svetovljenje preseže imaginarne in verbalne akte ter preide v prakse, s katerimi skušajo domači avtorji sami ali prek mednarodnih promotorjev prekoračiti meje svojega jezika in literarnega sistema. Ena izmed strategij je spodbujanje prevodov v večje jezike, po možnosti svetovne, in iskanje vplivnih mednarodnih založnikov, ki bi prevode izdali. A v primeru periferij se praviloma dogaja, da zunanja perspektiva (tj. pogled drugih oziroma sveta) ne potrdi notranje perspektive in prakse svetovljenja, ki ju nacionalni literarni sistemi proizvedejo v svoji ideologiji. Dejavniki, ki krojijo mednarodni literarni obtok, avtorjev, ki se iz partikularne notranje perspektive zdijo univerzalni, pogosto sploh ne zaznajo. Zakaj se to dogaja, lahko razloži sekularna teorija svetovne literature.

VIRI IN LITERATURA

- Louis ALTHUSSER, 1969: *For Marx*. Prev. Ben Brewster. London: Allen Lane, The Penguin Press.
- Benedict ANDERSON, 1998: *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Prev. Alja Brglez Uranjek. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Emily APTER, 2013: *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. London, New York: Verso.
- Jonathan ARAC, 2012: Edward W. Said: The Wordliness of World Literature. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen idr. London, New York: Routledge. 117–25.

- Etienne BALIBAR, Pierre MACHEREY, 1980: O literaturi kot ideološki obliki. Prev. Rastko Močnik. *Ideologija in estetski učinek*. Ur. Zoja Skušek-Močnik. Ljubljana: Cankarjeva založba. 237–67.
- Alexander BEECROFT, 2015: *An Ecology of World Literature: From Antiquity to the Present Day*. London: Verso.
- Sarah BROUILLETTE, 2016: World Literature and Market Dynamics. *Institutions of World Literature: Writing, Translation, Markets*. Ur. Stefan Helgesson, Pieter Vermeulen. New York: Routledge. 93–106.
- Helena BUESCU, 2012: The Republic of Letters and the World Republic of Letters. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D’haen, David Damrosch, Djelal Kadir. London: Routledge. 126–35.
- Pascale CASANOVA, 2005: Literature as a World. *New Left Review* 31. 71–90.
- Pascale CASANOVA, 2007: *The World Republic of Letters*. Prev. M. B. DeBevoise. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pheng CHEAH, 2016: *What Is a World?: On Postcolonial Literature as World Literature*. Durham, London: Duke University Press.
- Liam CONNELL, Nicky MARSH (ur.), 2011: *Literature and Globalization: A Reader*. London, New York: Routledge.
- Sharae DECKARD idr. (Warwick Research Collective), 2015: *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature*. Liverpool: Liverpool UP.
- Wai Chee DIMOCK, 2006: *Through Other Continents: American Literature across Deep Time*. Princeton: Princeton University Press.
- Marijan DOVIČ, 2004: *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Enrique DUSSEL, 1998: Beyond Eurocentrism: The World-System and the Limits of Modernity. *The Cultures of Globalization*. Ur. Fredric Jameson, Masao Miyoshi. Durham, London: Duke University Press. 3–31.
- Victor FARIÁS, 1989: *Heidegger and Nazism*. Ur. Joseph Margolis, Tom Rockmore. Prev. Dominic Di Bernardi idr. Philadelphia: Temple UP.
- André Gunder FRANK, Barry K. GILLS (ur.), 1993: *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?* London, New York: Routledge.
- André Gunder FRANK, Barry K. GILLS, 1992: The Five Thousand Year World System: An Interdisciplinary Introduction. *Humboldt Journal of Social Relations* 18/1. 1–80.
- Sigmund FREUD, 1987: *Metapsihološki spisi*. Prev. Eva Bahovec idr. Ljubljana: Studia humanitatis.
- David GRAEBER, 2014: *Dolg: prvih 5000 let dolžništva*. Prev. Branko Gradišnik. Ljubljana: Založba /*cf.
- Giless GUNN, 2001: Introduction: Globalizing Literary Studies. *PMLA* 166/1. 16–31.
- Suman GUPTA, 2009: *Globalization and Literature*. Cambridge: Polity.
- Jernej HABJAN, 2019: The Global Process of Thinking Global Literature: From Marx’s *Weltliteratur* to Sarkozy’s *littérature-monde*. *Journal of Global History* 14/3. 395–412.
- Eric HAYOT, 2011: On Literary Worlds. *Modern Language Quarterly* 72/2. 129–61.
- Eric HAYOT, 2012a: *On Literary Worlds*. Oxford, New York: Oxford UP.

- Eric HAYOT, 2012b: World Literature and Globalization. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch, Djelal Kadir. London, New York: Routledge. 223–31.
- Martin HEIDEGGER, 1967: *Izbrane razprave*. Ur. Boris Majer. Prev. Ivan Urbančič. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Stefan HELGESSON, Pieter VERMEULEN (ur.), 2016: *Institutions of World Literature: Writing, Translation, Markets*. New York: Routledge
- Fredric JAMESON, Masao MIYOSHI (ur.), 1998: *The Cultures of Globalization*. Durham, London: Duke University Press.
- Fredric JAMESON, 2009: *Valences of the Dialectic*. London: Verso.
- Ana JELNIKAR, 2016: *Universalist Hopes in India and Europe: The Worlds of Rabindranath Tagore and Srečko Kosovel*. Corby: Oxford University Press.
- Marko JUVAN, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji: Uvod v študij literature*. Ljubljana: LUD Literatura.
- Marko JUVAN, 2012: *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: LUD Literatura.
- Marko JUVAN, 2016: Svetovljenje nacionalnega pesnika in asimetrije prevajanja: Prešernov primer. *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ur. Marijan Dovič. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 221–38.
- Marko JUVAN, 2019a: *Worlding a Peripheral Literature*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Marko JUVAN, 2019b: Peripheral Modernism and the World-System: Slovenian Literature and Theory of the Nineteen-Sixties. *Slavica Tergestina* 23. 168–99. Na spletu.
- Djelal KADIR, 2004: To World, to Globalize – Comparative Literature's Crossroads. *Comparative Literature Studies* 41/1. 1–9.
- Srečko KOSOVEL, 1974: *Zbrano delo* 2. Ur. Anton Ocvirk. Ljubljana: DZS.
- Arthur O. LOVEJOY, 1941: The Meaning of Romanticism for the Historian of Ideas. *Journal of the History of Ideas* 2/3. 257–78.
- Pierre MACHEREY, 1980: Nekaj temeljnih konceptov. Prev. Braco Rotar. *Ideologija in estetski učinek*. Ur. Zoja Skušek-Močnik. Ljubljana: Cankarjeva založba. 143–235.
- Bala Venkat MANI, 2012: Bibliomigrancy: Book Series and the Making of World Literature. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch, Djelal Kadir. London, New York: Routledge. 283–96.
- Christian MORARU, 2017: 'World,' 'Globe,' 'Planet': Comparative Literature, Planetary Studies, and Cultural Debt after the Global Turn. *Futures of Comparative Literature: ACLA State of the Discipline Report*. Ur. Ursula K. Heise. London, New York: Routledge. 124–33.
- Franco MORETTI, 2011: *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi*. Izbor, prevod, spremna beseda Jernej Habjan. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Franco MORETTI, 2013: *Distant Reading*. London, New York: Verso.
- Reingard NETHERSOLE, 2012: World Literature and the Library. *The Routledge Companion to World Literature*. Ur. Theo D'haen, David Damrosch, Djelal Kadir. London, New York: Routledge. 307–15.
- Birgit NEUMANN, 2018: Vernacular Cosmopolitanism in Anglophone World Literatures: Comparative Histories of Literary Worlding. *arcadia* 53/2. 239–57.

- Boris PATERNU, 1994: *France Prešeren: 1800–1849*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Boris PATERNU, 2009: K virom Prešernovega 'frajgajstovstva'. *Slavistična revija* 57/2. 301–10.
- Urška PERENIČ, 2010. *Empirično-sistemska raziskovanje literature: konceptualne podlage, teoretski modeli in uporabni primeri*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- William I. ROBINSON, 2006: Critical Globalization Studies. *Public Sociologies Reader*. Ur. Judith R. Balu, Keri E. Iyall Smith. Lanham: Rowman and Littlefield. 21–36.
- William I. ROBINSON, 2007: Theories of Globalization. *The Blackwell Companion to Globalization*. Ur. George Ritzer. Oxford: Blackwell. 125–43.
- Edward W. SAID, 1983: *The World, the Text, and the Critic*. Cambridge: Harvard UP.
- Gisèle SAPIRO, 2016: Strategies of Importation of Foreign Literature in France in the Twentieth Century: The Case of Gallimard, or the Making of an International Publisher. *Institutions of World Literature: Writing, Translation, Markets*. Ur. Stefan Helgesson, Pieter Vermeulen. New York: Routledge. 143–59.
- Haun SAUSSY (ur.), 2006: *Comparative Literature in an Age of Globalization*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Siegfried J. SCHMIDT, 1980: *Grundriss der empirischen Literaturwissenschaft*. Vol. 1. Braunschweig, Wiesbaden: Vieweg.
- Gayatri Chakravorty SPIVAK, 2003: *Death of a Discipline*. New York: Columbia University Press.
- Elletra STIMILLI, 2014: Ekonomija dolga: moč nad 'načinom življenja'. *Filozofski vestnik* 35/3. 41–51.
- Pieter VERMEULEN, 2016: On World Literary Reading: Literature, the Market, and the Antinomies of Mobility. *Institutions of World Literature: Writing, Translation, Markets*. Ur. Stefan Helgesson, Pieter Vermeulen. New York: Routledge. 79–92.
- Immanuel Maurice WALLERSTEIN, 2006: *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Prev. Tanja Renner. Ljubljana: Založba /*cf.
- Raymond WILLIAMS, 1977: *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

SUMMARY

Based on Edward Said's understanding of literature's worldliness, Eric Hayot's concept of literary worlds, and Pheng Cheah's interpretation of worlding, the article – itself an example of "traveling theory" (Said) – proposes to treat world literature from a "secular" perspective—i.e., as an unequal world-system that conditions a transcultural and translinguistic semiosis of literary worlds. The literary world-system, which arises from and is dependent on and responsive to the modern world-system of capitalism (see Warwick Research Collective), channels interliterary exchange in a way that is homologous to the economic inequality between centers, which are capable of accumulating surplus value, and peripheries, which enable the global dominance of centers by providing the market, labor, and resources for goods produced or distributed by the centers.